

УДК 614.251:614.253.8:342

DOI: <http://dx.doi.org/10.11603/mie.1996-1960.2017.1.7671>

ПРОБЛЕМИ НОРМАТИВНО-ПРАВОВИХ АКТІВ ЩОДО ЗАХИСТУ ПРАВ ЛІКАРІВ І ПАЦІЄНТІВ

Н. В. Мироненко*Національна медична академія післядипломної освіти імені П. Л. Шупика*

Зазначається, що проблеми захисту прав лікарів і пацієнтів досліджуються недостатньо. Підкреслюється, що сьогодні в Україні зберігається дисбаланс між захистом прав лікаря і пацієнта. На ринку послуг досить поширені юридичні послуги щодо захисту прав пацієнтів і майже зовсім не захищаються права медичних працівників. Одночасно акцентується, що якість медичної допомоги можливо визначити тільки забезпечивши постійну експертну оцінку процесу її надання, маючи для цього відповідні критерії. На закінчення висловлюється думка, що з погляду досягнення мети законодавчого регулювання і застосування правил юридичної техніки, доречним видається внесення змін до Закону України «Основи законодавства України про охорону здоров'я», які би забезпечили комплексне вирішення проблеми визначення правового статусу пацієнта і медичного працівника.

Ключові слова: медичне право, захист прав пацієнта, захист прав лікаря, законодавство України у галузі охорони здоров'я.

ПРОБЛЕМЫ НОРМАТИВНО-ПРАВОВЫХ АКТОВ ОТНОСИТЕЛЬНО ЗАЩИТЫ ПРАВ ВРАЧЕЙ И ПАЦИЕНТОВ

Н. В. Мироненко*Национальная медицинская академия последипломного образования имени П. Л. Шупика*

Отмечается, что проблемы защиты прав врачей и пациентов исследуются недостаточно. Подчеркивается, что сегодня в Украине сохраняется дисбаланс между защитой прав врача и пациента. На рынке услуг достаточно распространены юридические услуги по защите прав пациентов и почти не защищаются права медицинских работников. Одновременно акцентируется, что качество медицинской помощи возможно определить, только обеспечив постоянную экспертную оценку процесса ее предоставления, имея для этого соответствующие критерии. В заключение высказывается мнение, что с точки зрения достижения цели законодательного регулирования и применения правил юридической техники, уместным представляется внесение изменений в Закон Украины «Основы законодательства Украины о здравоохранении», которые бы обеспечили комплексное решение проблемы определения правового статуса пациента и медицинского работника.

Ключевые слова: медицинское право, защита прав пациента, защита прав врача, законодательство Украины в области здравоохранения.

THE PROBLEM OF REGULATIONS TO PROTECT THE RIGHTS OF DOCTORS AND PATIENTS

N. V. Myronenko*Shupyk National Medical Academy of Postgraduate Education*

It is marked that the problem of protecting the rights of doctors and patients studied not enough. It is emphasized that today in Ukraine remains an imbalance between the protection doctors' and patients' rights. In the market are quite common legal services to protect rights of patients and almost no protected rights of medical workers. At the same time it is emphasizes that the quality of care can be determined only by ensuring constant peer review process of providing, with this relevant criteria. In conclusion it is suggests that in terms of the goal of legislative regulation and application of the rules of legal technique, seems appropriate amendments to the Law of Ukraine «Bases of the legislation of Ukraine on health care», which would provide a comprehensive solution to the problem of patient and health care worker legal status determination.

Key words: medical law, protection of patients' rights, protection of doctor's rights, Ukrainian legislation in the field of health care.

© Н. В. Мироненко

Вступ. На сучасному етапі розвитку суспільства надзвичайної актуальності набуває проблема правового регулювання відносин у сфері охорони здоров'я. Реалізація прав людини та громадянина, їх захист у випадку порушення, приведення законодавства про охорону здоров'я у відповідність до загальноєвропейських стандартів є важливою правовою гарантією держави.

Розглядаючи пацієнта як людину, яка звернулася за медичною допомогою, відмітимо слабку обізнаність у правах та способах їх захисту. Це можна пояснити відсутністю знань стосовно прав людини, низьким рівнем правової культури пересічного громадянина.

У незадовільному стані реалізації прав пацієнта можна прослідкувати й інші причини, які не залежать від конкретної людини. Це, зокрема, відсутність достатньої інформації про державні та недержавні органи, до яких можна звернутися пацієнту у випадку порушення його прав, складність системи способів вирішення юридичного конфлікту між медичним працівником та пацієнтом [2].

Сьогодні чинне законодавство України в галузі охорони здоров'я визначає пріоритетним напрямом діяльності держави гарантування прав не тільки пацієнтів, а й лікарів, однак питання щодо їх реального забезпечення та дотримання є одним з найбільш проблемних та потребує свого негайного вирішення шляхом вдосконалення існуючих та запровадження нових механізмів їх захисту, здатних оперативно та ефективно вирішувати актуальні правові проблеми лікарів і пацієнтів, викликані незнанням, недотриманням, невиконанням чи прямим порушенням особами, які надають медичну допомогу, встановлених державою правових приписів, розрахованих на захист прав лікарів і пацієнтів [7].

Особливістю професійної медичної діяльності є наявність достатньо великої кількості підстав для можливого невдоволення пацієнтів. Навіть найменше відхилення від результатів, які очікує пацієнт, здатне вплинути на виникнення конфліктної ситуації. Коли йдеться про життя й здоров'я, то людська свідомість, емоції перебувають в особливому стані. Справді, помилки можуть траплятися в будь-якій сфері діяльності людини, однак у жодній іншій галузі вони не набувають такого суспільного значення, як у медицині.

Мета дослідження: визначення актуальних проблем правозастосування основоположних прав захисту лікаря та пацієнта.

Матеріали дослідження. Використано літературні джерела щодо динаміки нормативно-правової бази за останні роки для визначення напрямів розвитку ефективного захисту прав лікарів і пацієнтів.

Результати та їх обговорення. В Україні право громадян на охорону здоров'я та медичну допомогу гарантовано статтею 49 Конституції України, в якій зазначено, що держава створює умови для ефективного і доступного для всіх громадян медичного обслуговування [3].

Основні правові механізми, соціальні та економічні засади забезпечення прав громадян на охорону здоров'я та медичну допомогу встановлено Основами законодавства України про охорону здоров'я [5] (далі — Основи) та нормами Цивільного кодексу України [11]. Водночас відповідними нормами Кримінального кодексу України [4] передбачено відповідальність медичних працівників за неналежне виконання ними професійних обов'язків.

Більшість конфліктів між лікарями та пацієнтами виникає з когнітивних проблем. Щоб мінімізувати імовірність конфлікту з пацієнтом, варто укласти письмовий договір про надання медичних послуг, у якому прописувати всі необхідні аспекти, й отримувати інформовану згоду встановленої форми, розроблену з урахуванням специфіки вашого закладу. Медичну карту, договори, згоду, підписану пацієнтом, — у подальшому можна використати для захисту і доведення правоти лікаря. Усні домовленості, не зафіксовані письмово і не підтверджені підписом, можна вважати такими, що їх не було.

Укладення угоди про добровільне відшкодування шкоди не означає, що пацієнт у майбутньому не звернеться до суду за захистом своїх прав.

Захист прав пацієнта може здійснюватися в юрисдикційній (самозахист своїх прав і законних інтересів) і юрисдикційній (у спеціальному, адміністративному порядку або, за загальним правилом, у судовому порядку) формах. Найважливішого значення у сучасному українському суспільстві набувають питання цивільно-правового захисту прав пацієнтів. Враховуючи норму Основного Закону держави про те, що кожний вправі захищати свої права й свободи всіма засобами, не забороненими законом, з погляду доцільності викладу основних способів захисту прав пацієнтів їх можна поділити на досудові та судові [10].

Судовий захист прав пацієнта є варіантом відновлення порушених прав і законних інтересів за допомогою звернення до судових органів. Суд є

органом державної влади, що наділений владними повноваженнями. Судова система — це найбільш адекватний і дієвий засіб захисту прав пацієнта при незадоволенні якістю надання медичної допомоги.

Основними способами судового захисту прав пацієнтів є: а) звернення пацієнта з адміністративним позовом на неправомірні дії органів влади, їх посадових і службових осіб; б) звернення пацієнта із позовною заявою у порядку цивільного судочинства.

При вирішенні справи по суті суд може задовольнити адміністративний позов повністю або частково чи відмовити в його задоволенні повністю чи частково [9].

Сьогодні важко не лише довести провину лікувального закладу у втраті здоров'я пацієнта. Навіть у разі прийняття судом позитивного рішення більшість їх не виконується, адже відповідачами зазвичай є бюджетні установи з певним кошторисом та витратами.

Позивачі повинні самі довести наявність завданої шкоди та оцінювати її розмір. Доволі часто при цьому виникають проблеми з медичною документацією, що знаходиться в медичному закладі та може бути за потреби виправлена на власну користь.

Серед проблем, які необхідно вирішувати, — відсутність клінічних протоколів за багатьма нозологіями, що дозволяє певним лікарям по-різному лікувати одне й те саме захворювання. Ще одна проблема — судова експертиза. На сьогодні пацієнт не має можливості звернутися за висновком до іншого компетентного органу, окрім державної судово-медичної експертизи. Щодо індивідуальної відповідальності медичних працівників, то її практично немає, головний лікар не має впливу на своїх підлеглих у разі завдання ними шкоди.

Загалом на сьогодні в Україні створено умови для реалізації пацієнтами як права на медичну допомогу, так і права на оскарження дій медичних працівників при виникненні юридичного конфлікту, пов'язаного з наданням медичної допомоги. Кожний зі способів досудового захисту прав і звернення до суду має свої переваги й недоліки, однак варто підкреслити, що при виникненні юридичних конфліктів у сфері медичної діяльності в українського пацієнта сьогодні є досить широкий вибір цивілізованих способів і засобів відновлення порушених прав при наданні медичної допомоги.

Якщо розглянути питання створення законодавства про права пацієнтів, то можна побачити, що в 2013 році у Верховній Раді України під № 2438

зареєстровано проект Закону «Про права пацієнтів» з метою деталізації визначення прав пацієнтів на охорону здоров'я та медичну допомогу, а також встановлення правових, економічних та організаційних основ захисту цих прав. Проте законопроект було відкликано, оскільки він містив дублювання вже діючих норм [8].

Ще один законопроект «Про захист прав пацієнтів» було зареєстровано у 2007 році [6]. Зокрема, ст. 31 цього законопроекту було передбачено створення при спеціально уповноваженому центральному органі виконавчої влади з питань охорони здоров'я Національної комісії із захисту прав пацієнтів, а також регіональних комісій із захисту прав пацієнтів при його територіальних органах, що будуть займатися питаннями, пов'язаними із дотриманням і реалізацією прав пацієнтів. Але законопроект так і не був розглянутий у залі.

Чинне законодавство надає медичним працівникам чимало прав. Проте більшість норм, які передбачають ці права, залишаються суто декларативними, до них не розроблені відповідні підзаконні акти, а ті, що є, часто суперечать один одному, законодавство недостатньо враховує вимоги сьогодення.

В деяких зарубіжних країнах, таких як Угорщина, Велика Британія, Словаччина, створені громадські організації з захисту прав лікарів. Багато лікарів є членами цих організацій. Будь-який лікар, що перебуває в ній, має право направити заяву з проханням про надання захисту, отримання допомоги в суді у разі обвинувачення його у здійсненні лікарської помилки. В цих організаціях є професійні юристи, які спеціалізуються на медичному праві, зокрема на справах про лікарські помилки. В Україні поки не існує подібних організацій. Тому лікарі повинні звертатися за захистом безпосередньо до практикуючих адвокатів. Але, на жаль, зараз вкрай мало фахівців в галузі медичного права, і тому медичним організаціям і лікарям вельми проблематично отримати кваліфіковану юридичну допомогу [1].

Заслугує на увагу і можливість покращення правового захисту медичних працівників через затвердження стандартів та протоколів надання медичної допомоги населенню, відповідно до якого визначатимуться обсяги та методи лікування того чи іншого захворювання, і, відповідно, обов'язки та відповідальність медичних працівників. Відповідно до ст. 44 Основ, лікарі зобов'язані у медичній практиці застосовувати методи профілактики, діагностики і лікування та лікарські засоби, дозволені

Міністерством охорони здоров'я України. Керуючись ст. 15 Основ, ст. 10, ст. 11 Закону України «Про стандартизацію», на сьогодні МОЗ України розроблено та затверджено наказами державні соціальні стандарти надання медичної допомоги з 32 спеціальностей для дорослих та з 27 спеціальностей для дітей. Також розроблено та затверджено наказами МОЗ України протоколи надання медичної допомоги населенню з 10 спеціальностей для дорослих та з 21 спеціальності для дітей, якими можуть користуватися лікарі. Необхідно звернути також увагу на необхідність перегляду існуючих та розробки нових стандартів та протоколів надання медичної допомоги на основі доказової медицини.

На жаль, доводиться констатувати, що затверджені стандарти та протоколи, що підтверджують офіційне визнання методу діагностики чи лікування та рекомендують його до застосування у медичній практиці, носять скоріше декларативний та бажаний характер через відсутність механізмів фінансового забезпечення їх реалізації. Відсутня система загальнообов'язкового державного медичного страхування, яка дала б змогу перерозподілити кошти для забезпечення обов'язковості виконання затверджених стандартів та протоколів.

Водночас необхідне розуміння, що результати медичної допомоги чи стан здоров'я залежить не тільки від медичних, а й від біологічних, генетичних, екологічних, соціальних, економічних чинників тощо. Тому неефективність медичної допомоги не завжди свідчить, що вона була надана неякісно. Якість медичної допомоги можливо визначити тільки забезпечивши постійну експертну оцінку процесу її надання, маючи для цього відповідні критерії.

Українська охорона здоров'я потребує докорінних та виважених змін, що необхідно спрямувати на збереження і зміцнення життя та здоров'я населення й створення належних умов для реалізації конституційного права на охорону здоров'я в нашій державі. В умовах формування правової соціальної держави реалізація політики держави, що спрямована на охорону здоров'я населення та її реформування, можлива лише шляхом прийняття належної нормативно-правової бази.

Проблема вдосконалення законодавчого забезпечення охорони здоров'я стає в Україні дедалі гострішою та потребує рішучих дій у цьому напрямку. Одним із пріоритетних шляхів удосконалення законодавства про охорону здоров'я в Україні є систематизація діючої нормативно-правової бази.

Проблема формування медичного права і прийняття кодифікованого акту, зокрема Медичного кодексу України, набуває чимраз більшого резонансу.

В Медичному кодексі необхідно реалізувати вимоги міжнародних стандартів із прав людини щодо охорони здоров'я, зокрема надання медичної допомоги, оскільки саме він у подальшому стане міцною опорою медичного права України — галузі права, що починає невпинно розвиватись і в нашій державі.

На сайті Верховної Ради України серед міжнародних документів можна знайти всього 74 перекладені резолюції Всесвітньої організації охорони здоров'я та Всесвітньої Медичної Асамблеї, в третині з яких містяться окремі положення про захист прав та інтересів медичних працівників, але сьогодні вони навіть не враховуються при розробці МОЗ України нових законопроектів та підзаконних актів. Виключенням із цього можна назвати хіба що розроблений ініціативною групою Всеукраїнського лікарського товариства законопроект «Про лікарське самоврядування», що прийнято до розгляду Верховною Радою України, структура та ідеологія якого якраз і спирається на провідний світовий та європейський досвід.

Згаданим законопроектом врегульовується питання про прийняття та дотримання положень «Етичного кодексу українського лікаря» та «Правил належної медичної практики», нереалізованість яких у сучасній українській медицині значно звужує моральну, етичну та правову захищеність як медичних працівників, так і пацієнтів. Самоврядна професійна лікарська організація змогла би взяти на себе лівову частку врегулювання непорозумінь та конфліктів між пацієнтами та лікарями. Прийняття законопроекту «Про лікарське самоврядування» як закону зможе закласти початок реального захисту прав медиків, передусім через зміну існуючої адміністративно-командної моделі на суспільно-адміністративну модель управління галуззю охорони здоров'я.

Висновки.

1. На сьогодні в Україні зберігається дисбаланс між захистом прав лікаря та пацієнта. На ринку послуг досить поширені юридичні послуги щодо захисту прав пацієнтів і майже зовсім не захищаються права медичних працівників.
2. Якість медичної допомоги можливо визначити тільки забезпечивши постійну експертну оцінку процесу її надання, маючи для цього відповідні критерії.

3. З погляду досягнення мети законодавчого регулювання та застосування правил юридичної техніки доречним видається внесення змін до Закону України «Основи законодавства України про охорону здоров'я», щоб забезпечили комплексне вирішення проблеми визначення правого статусу пацієнта та медичного працівника.

Література.

1. Булеца С. Б. Правові проблеми захисту прав медичних працівників / Булеца С. Б. // Часопис Академії адвокатури України. — 2014. — № 1. — С. 133.
2. Губанова О. В. Медичне право в системі права: погляд на проблему / Губанова О. В. // Форум права. — 2016. — № 4. — С. 101-106.
3. Конституція України: Закон від 28.06.1996 № 254к/96-ВР (поточна редакція від 15.03.2016) // База даних «Законодавство України» / ВР України. — Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/254K/96-Vr>.
4. Кримінальний кодекс України: Закон від 05.04.2001 № 2341-III (поточна редакція від 01.05.2016) // База даних «Законодавство України» / ВР України. — Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2341-14>.
5. Основи законодавства України про охорону здоров'я: Закон України від 19.11.1992 № 2801-XII (поточна редакція від 01.01.2016) // База даних «Законодавство України» / ВР України. — Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/2801-12>.
6. Проект Закону про захист прав пацієнтів від 06.12.2007 № 1132 / ЛІГА: ЗАКОН. — Режим доступу: http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/JF0VG00A.html#.
7. Притягнення до відповідальності. Алгоритми практичних дій / Портал захисту прав пацієнтів. — Режим доступу: <http://www.healthrights.in/algorithmactions/fullnews.php?id=4>.
8. Законопроект про права пацієнтів // Щотижневик «Аптека». — 2013-03-04. — Режим доступу: <http://apteka.ua/article/217135>.
9. Сізнцова Ю. Ю. Права пацієнтів та медичних працівників: формування захисту обох сторін / Сізнцова Ю. Ю. // Порівняльно-аналогічне право. — 2014. — № 2. — С. 134-135.
10. Стеценко С. Г. Медицинское право: учебник / Стеценко С. Г., Гончаров Н. Г., Стеценко В. Ю., Пищита А. Н. — М. : РМАПО, 2011. — 567 с.
11. Цивільний кодекс України від 16.01.2003 № 435-IV (поточна редакція від 01.04.2016) // База даних «Законодавство України» / ВР України. — Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/435-15>.

References.

1. Buletsa, S. B. (2014). Pravovi problemi zakhistu prav medichnikh pratsivnikov [Legal problems of protection

of the rights of medical workers]. Chasopis Akademii advokaturi Ukraini (Journal of the Academy of Advocacy of Ukraine), 1, 133.

2. Gubanova, O. V. (2016). Medichne pravo v sistemi prava: poglyad na problemu [Medical law in the system of law: a look at the problem]. Forum prava (Forum of law), 4, 101-106.
3. The Constitution of Ukraine. No. 254kZ96-BP. (1996, June 28). Retrieved March 2, 2017, from Laws of Ukraine. The Verkhovna Rada of Ukraine website, <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/254k/96-vr>.
4. The Criminal Code of Ukraine. No. 2341-III. (2001, April 05). Retrieved March 17, 2017, from Laws of Ukraine. The Verkhovna Rada of Ukraine website, <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2341-14>.
5. Bases of the legislation of Ukraine on health care. No. 2801-XII. (1992, November 9). Retrieved March 14, 2017, from Laws of Ukraine. The Verkhovna Rada of Ukraine website, <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/2801-12>.
6. The draft law on the protection of patients' rights. No. 1132. (2007, December 06). Retrieved March 12, 2017, from LIGA: ZAKON website, http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/JF0VG00A.html#.
7. Prityagnennya do vidpovidal'nosti [Attraction to responsibility], (n. d.) Retrieved March 25, 2017, from Portal zakhistu prav patsiientiv (Portal for the protection of patients' rights), <http://www.healthrights.in/algorithmactions/fullnews.php?id=4>.
8. Zakonoproekt pro prava patsiientiv [The draft law on patients' rights], (2013, March 04). Retrieved March 15, 2017, from Apteka website, <http://apteka.ua/article/217135>.
9. Sizintsova, Yu. Yu. (2014). Prava patsiientiv ta medichnikh pratsivnikov: formuvannya zakhistu obokh storin [Rights of patients and medical workers: forming the protection of both parties]. Porivnyal'no-analogichne pravo (Comparative-analogous law), 2, 134-135.
10. Stetsenko, S. G., Goncharov, N. G., Stetsenko, V. Yu., & Pishchita, A. N. (2011). Meditsinskoe pravo [Medical law]: textbook. Moscow: RMAPE.
11. The Civil Code of Ukraine. No. 435-IV. (2003, January 16). Retrieved March 12, 2017, from Laws of Ukraine. The Verkhovna Rada of Ukraine website, <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/435-15>.